

ПЛАТІЖНИЙ БАЛАНС РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ
Журавльов О.В., аспірант
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

В статті розглянута проблема нерівновагі платіжного балансу Республіки Білорусь за регіональним та структурними параметрами, визначені основні причини цього дисбалансу. Проаналізовані останні дані офіційних джерел Білорусі зі стану платіжного балансу країни за 2009 р.

Ключові слова. Поточні операції, фінансові операції з капіталом, від'ємне сальдо, зовнішні запозичення, золотовалютні резерви.

Постановка проблеми. Вивчення платіжного балансу Білорусі зумовлено декількома факторами. По-перше, автор намагався розширити інформацію про особливості стану та розвитку зовнішньоекономічної сфери країни, яка є одним з головних зовнішньоекономічних партнерів України. По-друге, таке дослідження є необхідною ланкою у вивченні можливостей та умов використання своп-операцій у двосторонніх українсько-білоруських розрахунках з метою послабити ризик втрат від коливань курсів валют третіх країн. По-третє, Національний банк Білорусі окремо розраховує платіжний баланс з Росією та Україною, що дає шанс більш глибоко діагностувати двосторонні економічні відносини Білорусі. По-четверте, платіжний баланс в системі регулювання українсько-білоруських відносин є предметом дисертаційного дослідження автора.

Ступінь розробленості проблеми. Послідовними дослідженнями, присвяченими інструментарію платіжного балансу, плідно займаються багато українських та зарубіжних вчених-економістів.

Серед них

О. Анісімова, В. Геєць, Б. Губський, О. Дзюблук, Д. Єрін, А. Філіпенко, В. Хорошковський, В. Шевчук. Окремо слід зауважити праці С. Борисова з проблематики платіжного балансу Білорусі.

Незважаючи на значну кількість публікацій з даної тематики, заслуговує уваги подальше вивчення інструменту платіжного балансу, зокрема його українсько-білоруської складової.

Ціль статті. Аналіз функціонального призначення і функціонування платіжного балансу Білорусі як інструменту стабілізації з урахуванням умов і особливостей білоруської економіки.

Виклад основного матеріалу. Платіжний баланс є одним з основних інструментів макроекономічного аналізу і прогнозування. За його допомогою можна відстежити розвиток зовнішньої торгівлі: в яких розмірах і формах відбувалося залучення іноземних інвестицій; який був вплив вітчизняного капіталу за кордон; наскільки своєчасно погашувалась зовнішня заборгованість країни. Платіжний баланс є одним з джерел для складання системи національних рахунків. Його також використовують для визначення монетарної та фіскальної політики, регулювання валютного ринку й обмінного курсу. В цілому платіжний баланс відображає зовнішньоекономічну діяльність країни за звітний період.

Принципи побудови та публікації платіжного балансу Білорусі дуже схожі на українську модель. На характері документа виразно позначається співпраця відповідних служб Національних банків РБ і України.

Відповідно до Банківського кодексу Республіки Білорусь, складання платіжного балансу відноситься до основних функцій Національного Банку. Платіжний баланс зарахований до інформаційних ресурсів, що мають державне значення. Його розробка здійснюється на підставі методичних рекомендацій МВФ. «Платіжний баланс Республіки Білорусь – це статистичний звіт, в якому в систематизованому вигляді відбиваються сумарні дані про зовнішньоекономічну діяльність країни за певний період часу. У платіжному балансі фіксуються всі операції між резидентами Республіки Білорусь і

нерезидентами, пов'язані з рухом товарів, послуг, доходів, трансфертів, фінансових активів та зобов'язань. У платіжному балансі реєструються зміни в обсязі активів і зобов'язань, які сталися в результаті здійснення операцій. До операцій платіжного балансу належать операції, як супроводжувані фактичними платежами, так і що не припускає грошових платежів» [1, с.6].

Платіжний баланс для забезпечення міжнародної порівнянності розраховується в доларах США. Для розробки та аналізу національних рахунків і інших потреб деяких державних відомств платіжний баланс розраховується також у білоруських рублях.

Інформаційною базою для складання платіжного балансу Білорусі є державні органи, до яких відносяться – Національний статистичний комітет, Міністерство фінансів, Міністерство закордонних справ, Державний митний комітет, інші республіканські і місцеві органи управління, надають інформацію Національному банку відповідно до спеціальних форм звітності на місячній чи кварталній основі. При розробці та аналізі даних платіжного балансу для перехресної звірки використовуються дані міжнародної банківської статистики і дзеркальна статистика країн-партнерів, що надходять як від розробників платіжних балансів інших країн, так і зі збірок, опублікованих міжнародними фінансовими організаціями.

Структура та методологія складання балансу відповідає рекомендаціям, що містяться в 6 виданні Керівництва з платіжного балансу МВФ, виданого у Вашингтоні у 2009 р. Тому відразу приступаємо до аналізу стану платіжного балансу Білорусі [2].

Особливість розглянутого в статті етапу складання балансу полягає в тому, що на фоні порівняно сприятливих внутрішніх макроекономічних показників в економіці Білорусі в період з 1999 по 2007 рр. дві основних статті платіжного балансу знаходилися в стані відносної рівноваги. Після зазначеного періоду стали погіршуватися зовнішньоторговельні, платіжні та валютні позиції країни. Економічне зростання, що спиралося на значне підвищення продуктивності праці, зниження енергоємності, високий рівень інвестицій, а також підтримування пільговими умовами постачання нафти і газу з Росії, з 2007 р. ці позиції підтримки позбавилися. Білоруські виробники так чи інакше пристосувалися до цих нових умов зовнішньої торгівлі, але світова криза загальмувала економічний прогрес, а у валютній сфері країна зіткнулася з серйозними ускладненнями. (див. рис. 1)

Дефіцит рахунку поточних операцій платіжного балансу за 2009 р. склався від'ємним сальдо у розмірі 6 401,9 млн. доларів США (13,1% ВВП), за 2008 р. – на рівні 5 262,4 млн. доларів (8,7% ВВП). Основним джерелом формування негативного сальдо рахунку поточних операцій були експортно-імпортні операції з товарами.

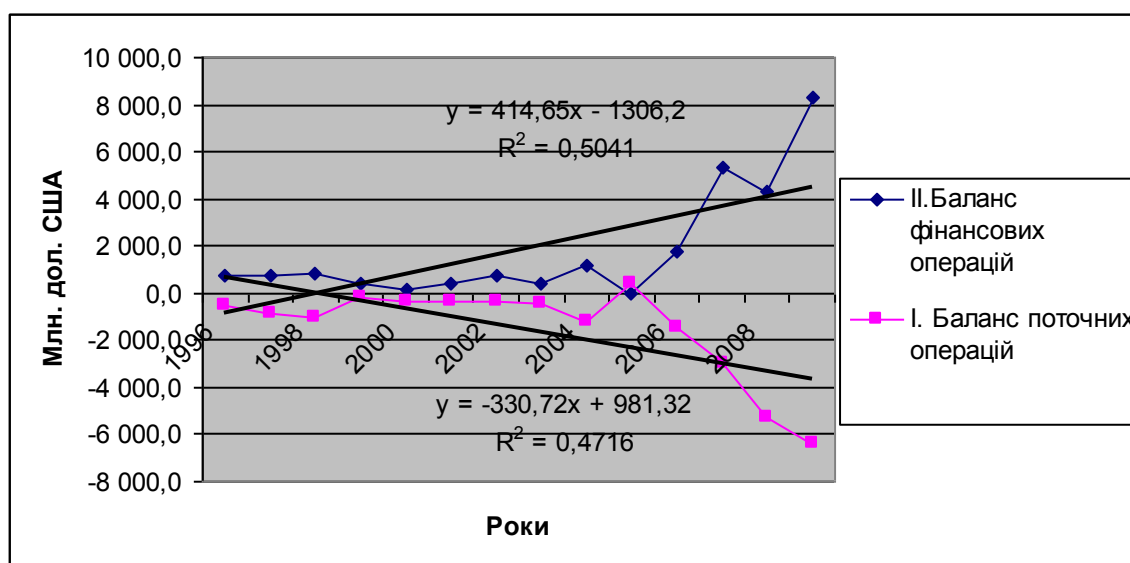

Рис. 1. Динаміка балансів основних рахунків платіжного балансу Білорусі

На основі трендового аналізу ми можемо говорити, хоч і з невеликою вірогідністю здійснення, про те, що динаміка невірноваженості платіжного балансу збережеться.

Погіршення зовнішньоторговельної ситуації в Білорусі почалося ще в 2006 р. Зовнішньоторговельний оборот республіки в умовах розвитку внутрішнього виробництва і попиту продовжував розширюватися, проте в торгівлі з Росією це відбувалося за рахунок більш швидкого зростання імпорту в порівнянні з експортом, що зумовило помітне збільшення дефіциту торговельного балансу.

Зовнішньоторговельний оборот товарів і послуг за 2009 р. склав 55 207,1 млн. доларів (112,8% ВВП) і скоротився порівняно з 2008 р. на 29,8%. Експорт товарів і послуг склав 24 829,4 млн. доларів (50,7% ВВП) і зменшився на 32,9%. Імпорт товарів і послуг знизився на 27,1% і склався у розмірі 30 377,7 млн. доларів (62% ВВП). Негативне сальдо зовнішньої торгівлі товарами і послугами сформувалося у розмірі 5 548,3 млн. доларів (11,3% ВВП). За 2008 р. дефіцит становив 4 667,5 млн. доларів (7,7% ВВП).

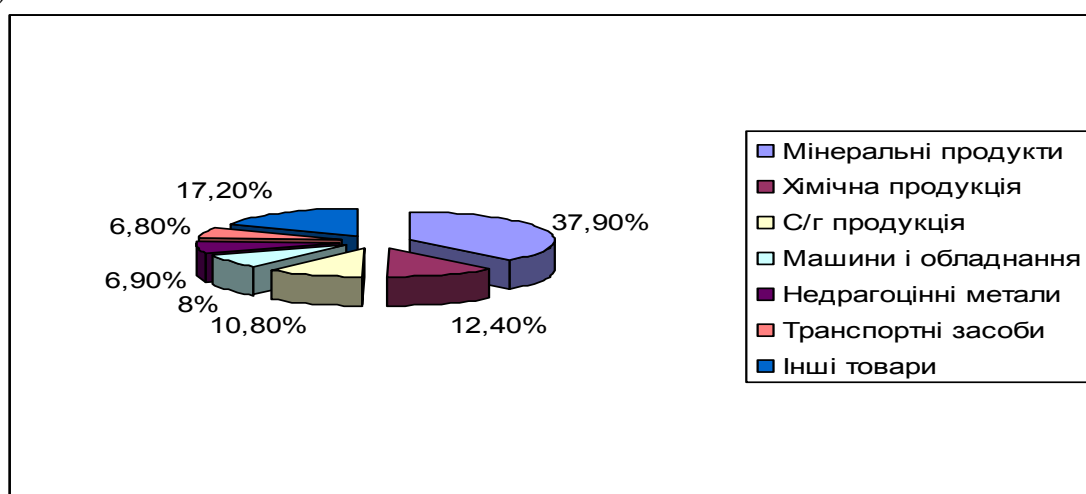

Рис. 2 Товарна структура експорту Білорусі за 2009 рік

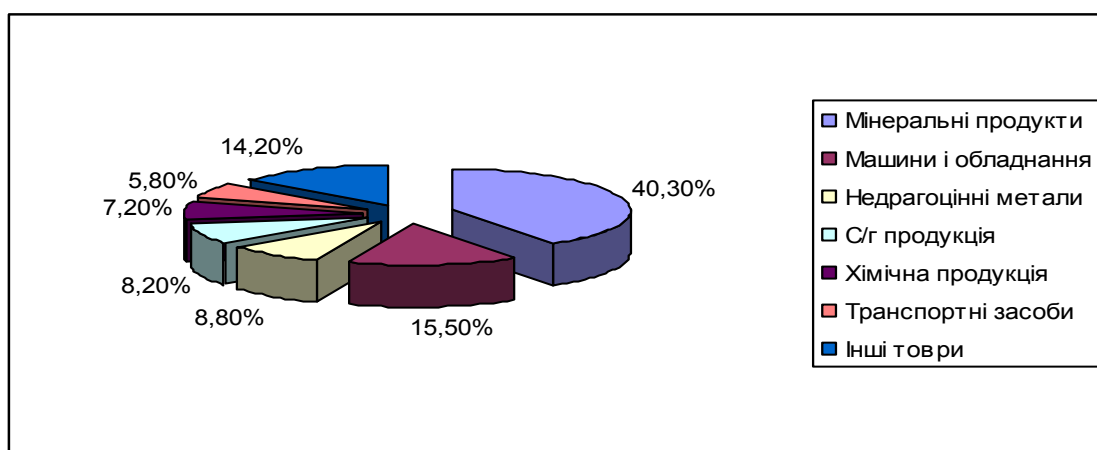

Рис. 3 Товарна структура імпорту Білорусі за 2009 рік

Товари білоруського виробництва поставлялися на ринки 141 держави. У країн ЄС було поставлено 43,6% загального експорту товарів, при цьому частка мінеральних продуктів в експорті в ці країни склала 73,7%. У Російську Федерацію експортовано 31,5% загального обсягу експорту Республіки Білорусь, з яких 26% склали поставки сільськогосподарської продукції та продуктів харчування, 18,7% – машин і устаткування і 10,9% – транспортних засобів (Рис.2). За експорт товарів надійшло валютної виручки на суму 22 322,7 млн. доларів (зниження на 33,5%). Надходження в доларах США склали 37,5% всіх грошових надходжень від експорту товарів (за 2008 рік – 30%), у євро – 34,7% (40%) і в російських рублях – 26,9% (29%).

Імпорт товарів здійснювався з 168 країн. Основним постачальником товарів залишалася Російська Федерація, частка якої в імпорті товарів склала 58,5%. З Росії поставлялися, головним чином, мінеральні продукти (67,6% імпорту з Росії) і недорогочінні метали (8,7%). Частка імпорту товарів з країн ЄС склала 22,9%. З цих країн здійснювалися в основному постачання машин і устаткування (36,7% імпорту з країн ЄС) і продукції хімічної промисловості (14,1%). [3]

Дефіцит рахунку поточних операцій за 2009 р. визначив позитивне сальдо рахунку операцій з капіталом і фінансових операцій, яке в стандартному поданні склалося у розмірі 5 868,7 млн. доларів, що на 11% більше, ніж за 2008 р..

За операціями фінансового рахунку зафіксований чистий приплив у країну фінансових коштів у розмірі 5 717,4 млн. доларів, що на 11% більше, ніж за 2008 р. В той же час операції з прямими іноземними інвестиціями зумовили чистий приплив капіталу в країну в розмірі 1 833,1 млн. доларів, що на 14,7% менше, ніж за 2008 р., який, до речі, був самим ефективним з позиції залучення іноземних інвестицій.

Найбільші валові обсяги іноземного капіталу у формі прямих іноземних інвестицій за 2009 р. надійшли з Російської Федерації, Швейцарії, Кіпру, Німеччині. У тому числі резиденти Російської Федерації інвестували в економіку Республіки Білорусь капітал у формі прямих інвестицій у розмірі 1 420,1 млн. доларів (57,9% всього валового обсягу), що багато в чому обумовлено надходженням коштів від продажу акцій ВАТ «Белтрансгаз» у розмірі 625 млн. доларів та вкладеннями російських інвесторів у статутні фонди білоруських банків в еквіваленті 460,9 млн. доларів.

Тим не менше, судячи з офіційної статистики, валютні позиції країни в цілому серйозно не постраждали. Завдяки зростанню активу по балансу послуг та припливу іноземних капіталів загальний платіжний баланс виявився з невеликим від'ємним сальдо у розмірі -533,2 млн. дол. США, а залучення кредитів з-за кордону дозволило істотно поповнити валютні резерви.

За 2009 р. золотовалютні резерви значно повеличалися і на 1.01.2010 р. за стандартом МВФ склали 5 652,5 млн. дол. США, і зараз подовжують зростати перш за все завдяки монетарному золоту та спеціальним правам запозичення МВФ (рис 4). Станом на 1 травня 2010 р. золотовалютні резерви склали 6 045,8 млн. дол. США, що стало абсолютним історичним рекордом для економіки країни.

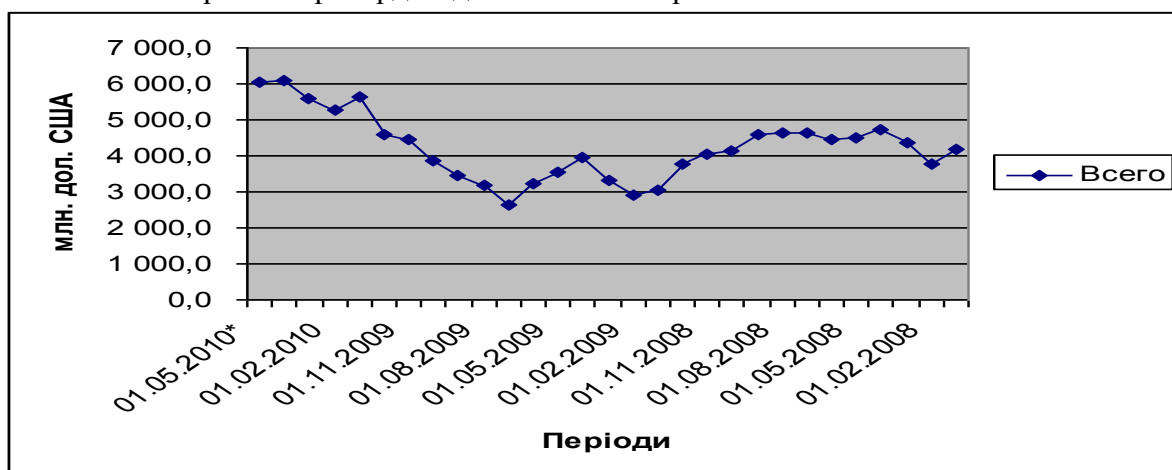

Рис. 4. Динаміка зростання золотовалютних резервів Білорусі

Однак, зважаючи на від'ємне сальдо платіжного балансу за статтями балансу поточних операцій, яке зумовлене зниженням попиту на білоруські товари на зовнішньому ринку внаслідок впливу світової фінансово-економічної кризи, Білорусь вимушена вимивати золотовалютні резерви, що надійшли за рахунками операцій з капіталом. В умовах зростання дефіцитності торгівлі, що зумовило загальний платіжний дефіцит, довелося звертатися за новими позиками (до Росії, МВФ, Китаю), вдатися до девальвації національної валюти. Протягом 2009 р. офіційний курс білоруського рубля до долара знизився на 30%, до євро – на 33%, до російського рубля – на 23 відсотки.

Висновки. Таким чином, у динаміці показників платіжного балансу Білорусі відбилася специфіка економічного розвитку країни, яка систематично виробляє продукцію понад внутрішніх потреб і в той же час практично не розташовує власними джерелами паливно-сировинних ресурсів. Міжнародний платіжний оборот розширювався у міру відновлення і розвитку білоруської економіки, і це зростання, хоча і нерівномірне за темпами, переривалося лише через криз, що приходять ззовні. Головним чинником, що визначають пасивність платіжного балансу, була і залишається дефіцитність білоруської зовнішньої торгівлі. Якщо взяти платіжні результати всього періоду, що розглядається, то сума витрат по імпорту сформувала 44% всього платіжного обороту, а експортна виручка – 39 відсотків. Сильно вагаючись по роках, вартість імпорту весь час перевищувала вартість експорту. Головна проблема платіжної ситуації Білорусі сьогоденного дня – проблема протистояння двох протилежних за характером регіональних балансів, які формують цей загальний платіжний баланс. З одного боку, різко пасивний баланс за розрахунками з Росією, з іншого – протилежне йому активне сальдо за розрахунками з іншими країнами, серед яких переважають країни «поза СНД». Валютні кошти, що залишаються в розпорядженні білоруського уряду після розрахунків за торговими і іншим міжнародними операціями за межами Росії (а це в переважній масі вільно конвертована валюта), цілком передаються російській стороні в рамках витрат по імпорту (в першу чергу нафти та газу). Останніми роками цих коштів не вистачає, і уряду Білорусі доводиться вдаватися до зовнішніх позик і навіть витратити валютні резерви.

Література:

1. Платежный баланс Республики Беларусь за 2010 год. [Предварительные данные. Минск]. – 2010. – с .6.
2. Balance of payments and international investment position manual.—Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2009.
3. Щорічник основних макроекономічних показників Республіки Білорусь. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статистики: <http://belstat.gov.by>

Аннотація

ПЛАТЕЖНЫЙ БАЛАНС РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ

Журавлев А.В., аспирант

Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина

В статье рассмотрена проблема неравновесия платежного баланса Республики Беларусь по региональному и структурным параметрам, определены основные причины этого дисбаланса. Проанализированы последние данные официальных источников Беларуси о состоянии платежного баланса страны за 2009 г.

Ключевые слова. Текущие операции, финансовые операции с капиталом, отрицательное сальдо, внешние заимствования, золотовалютные резервы.

Summary

BALANCE OF PAYMENTS OF BELARUS

Zhuravl'ov A.V.

V.N. Karazin Kharkiv National University

The article is about the problem of balance of payment disequilibria in the Republic of Belarus at its regional and structural parameters, the author has determined the main reason for this imbalance. It's analyzed the latest data from official sources of Belarus concerning the country's balance of payments for 2009.

Key words. Current transactions, transactions with a capital deficit, external borrowing, international reserves

Надійшла до редакції 26.06.2010 р.

Науковий керівник: Сідоров В.І., к. е. н., професор.

© Журавльов О.В., 2010 р.